

Lépésről lépésre

**Beszélgetés Ortman Máriaival, a Svéd Írószövetség tagjával,
Kertész Imre *Sorstalanság* című regényének fordítójával**

– *Bizonyára hosszú utat tett meg fordítói pályáján, amíg lefordíthatta Kertész Imre könyvét svéd nyelvre. Hogyan kezdődött? Először is, nemcsak meg kellett őriznie anyanyelvét, hanem az irodalmi nyelv szintjére kellett emelnie tudását. Úgy tudom, családja régóta Svédországban él. Édesapja, Hornyánszky István már a múlt század közepén Lund város híres építésze volt.*

Nevéhez fűződik többek között a város nagy kórházának építése.

– Szüleim pozsonyi magyarok, édesanyám kolozsvári születésű. Pozsonyban születtem. 1939-ben két hónapos koromban jöttünk Svédországba. Akkor olyan idők voltak, hogy apámnak nem volt munkája. Előbb Észtországban keresett munkát, aztán átkerült ide Svédországba, ahova még a világháború kitörése előtt követték őt. Húgom már itt született.

– *Tehát idegen környezetben tanulta anyanyelvét?*

– A családban mi mindig magyarul beszéltünk. A szüleim nem úgy tervezték, hogy itt maradnak, de jött a háború és nem volt más választásuk. Anyámnak sokat köszönhetek, ő foglalkozott velünk, szerette az irodalmat, választékosan, szépen beszélt magyarul, amit fontosnak tartott és tőlünk is megkövetelt. Persze később, az iskola és általában a svéd nyelvi környezet hatására, kissé kevertük a nyelvet, de nem túlzottan. Aztán már tudatosan műveltem az anyai örökségem. Az egyik nyáron itt Skåneban nyaralt és nálunk is járt az uppsalai egyetem finnugor tanszékének professzora, aki bátorított, és így lettem a szokásos vizsgákat nála is. Különböztetve művészettörténetet, vallástörténetet és német nyelvet hallgattam a lundi egyetemen. Magyarul a legtöbbet akkor tanultam, amikor az első könyvet lefordítottam svéd nyelvre.

– *Pozsonyban abban az időben sokan beszéltek németül.*

– Édesanyám német gimnáziumba járt.

– *Mi volt az első fordítói munkája?*

– Fejes Endre Rozsdatemető című könyve. Abban az időben ez a könyv nemcsak Magyarországon volt szenzáció. A kiadó küldte ezt a munkát nekem. Így kerültem kapcsolatba a híres Bonniers Kiadóval 1967-ben.

– *A Kertész Imre könyvét is ők rendelték meg?*

– Nem. A hetvenes évek végén volt egy kis kiadó, azt hiszem tíz évig élt, a Fripress. Az első könyve Gergely Ágnesnek a dán-svéd ellenállásról szóló könyve volt, amit én fordítottam. Ennek a könyvnek nagy sikere volt. Akkor a kiadó érdeklődött Gergely Ágnestől, hogy mi volna még, amit a jelenkori magyar irodalomból be kellene mutatniuk. Ő ajánlotta Kertész Imre, Nádas Péter és Galgóczi Erzsébet munkáit. Kertész könyve 1985-ben jelent meg. Akkor kisgyerekem volt, nagyon elfoglalt voltam, nehezen ment a munka.

– *Mi volt a nehéz Kertész szövegének a fordításában?*

– Ha jól emlékszem nem volt különösebben nehéz. Egyszerű, közérthető nyelven ír.

– *A Sydsvenska Dagbladetben megjelent nyilatkozatából tudom, hogy egy tizenéves fiú iskolai dolgozatának hangvételéhez hasonlította az író stílusát, és élvezettel fordította regényét.*

– Az azonban gondot okozott, hogy miképpen tudom egyensúlyban tartani a könyv nyelvezetét. Nehéz volt megoldani a sokféle visszatérő töltelék szó fordítását, a *természetesen*, a *tulajdonképpen*, *mindenképpen* és a többi efféle megfelelő helyét meg kellett találnom a svéd szövegben.

– *Találkozott az íróval?*

– A Nobel-díj átadási ünnepségeken többször is rövid ideig beszélhettem vele, de tavaly novemberben is találkoztam vele Berlinben. A fordítás ideje alatt nem volt alkalmam beszélni vele, de úgy emlékszem, hogy munkám különösebb okot nem adott arra, hogy hozzá forduljak tanácsért. A könyv címének hű fordítása nem volt lehetséges, mert a *sorstalanság* nem adható vissza, nem szerencsés és svédül csúnya az „ödeslős” összetétel. Ezért a *Steg för steg* címet választottuk, amit Lépésről lépésre jelentéssel fordíthatunk vissza magyarra. Később Pesten találkoztam Kertész Imrével, akinek tetszett ez a cím. De a Pan Kiadó 1995-ben az újrakiadásakor megváltoztatta ezt, és a *Mannen utan öde* (A sors nélküli ember) címmel jelentette meg nemrég Kertész Imre általam fordított első könyvét.

– *Azt írja az író, hogy a Sorstalanságban a tizenkétfokú hangsor, a szeriális zene egyértelműen meghatározta a kompozícióját. „Megszüntetni a véletlenszerű, narratív, anekdotikus kitérőket – ez volt a célom. Szigorú elv szerint kellett szerkesztenem, amelynek meg kellett felelnie az ábrázolt világnak, vagyis a totalitarizmus működési elvének.” Felfigyelt ezekre a szerkesztési elvekre?*

– Egy jó írónál gyakran jelen van a zene a szövegben, a mondatok dallamában ez tetten érhető. Tulajdonképpen az az izgalmas a fordításban, hogy meg kell találni ezt a dallamot és visszaadni egy másik nyelv törvényei szerint. De olyan mélységében, ahogyan ezt az író később a *Gályanapló* című könyvében leírja, tudatosan nem követhettem.

– *És a holokauszt témájának újszerű ábrázolását, a haláltáborban történetek tényszerű, már-már érzelemmentes leírását sikerült-e visszaadnia svédül?*

– Azt hiszem igen. Legalábbis azok, akik svédül és magyarul is olvasták a könyvet, azt mondják, hogy sikerült. A holokauszt témájával számos könyv foglalkozik. Kertész könyvét összevetve más hasonló témájú művekkel, ezek nyilvánvalóan pesszimiztikusabbak, reménytelenebbek. Kertésznél az emberség, az ember sorsának reményteliessége világlik ki a regény történetének tényszerű felmondásából. Az ő pesszimizmusa egészen más.

– *Igen. Itt ismét idézhetjük az író: „A pesszimizmus etika, a pesszimizmus kultúrája pedig az eltökélt megismerés, az igazság előtti meg nem hátrálás magatartása. A pesszimizmus: bátorság.” Ugyancsak a Gályanaplóban áll a következő is: „A pesszimista etika alapján a mostani zsidóság a holocaust élményével kapcsolatban egy olyan tudást birtokol, ami szerintem világlélmény. És mint világlélményt azok, akik éppen hordozni akarják, de*

nekik nem feltétlenül kell zsidónak lenniük.” Akárcsak az Auschwitzban elpusztult Karácsony Benő erdélyi író Pjotruskájának vidám hangú intelmei. „Nem letérni az útszélére, az óvatosok, a köszvényesek, az igásállatoktól félők, a befellegzetek és mankósok bogáncsárnyékolta ösvényére; nem tanakodni, és nem ajkbiggyeszteni; nem morzsolódní, nem öregedni, tisztelt Kibicsaklotti. Kis horzsolásokat nem fájlalni. Éjjeli tücskön nem elmélázni. Hosszú szakállt nem eresztetni. Préselt kakukfűvet nem szaglászni. Bankjegyet garasra nem váltani, és nem meghalni, barátom. Hanem 1. Nekirugaszkodni. 2. Kitavaszkodni. 3. Friss hajnalokból nagyot lélegzeni. 4. A hangszalagokat kacajra stimulálni. 5. És nem félni. 6. És nem megállni, csak menni, menni, menni. 7. És újra megpróbálni ...” Kertész Imre olvasta Karácsony Benő könyveit. Pesszimista bátorságuk egy tőről fakadt.

– Az emberbe vetett hit reménységét érezhetjük ki a Sorstalanság soraiból is.

– *Az új kiadáshoz a Klein házaspár írt szép, veretes svéd nyelven előszót. Klein György magyar származású világhírű rákkutató, tudományos tárgyú könyveket, de esszéisztikus szépirodalmat is ír.*

– A Kiadó kérte erre fel erre. Így került a új kiadásban megjelent regény elé a házaspár írása.

– *A kiadók rendelésére dolgozik?*

– Igen itt ez a szokás. Legutóbb két Márai könyvet fordítottam. *A gyertyák csonkig égnek*-et előbb. Aztán a másik Márai könyvet, amely az *Esters arv* (*Eszter hagyatéka*) címmel jelent meg. Az elsőnek óriási sikere volt Svédországban is.

– Kik fordítanak még magyar nyelvű műveket Svédországban?

– Vannak néhányan. Ismertem például Thinsz Gézát is, de ő már rég eltávozott az élők sorából. De itt van Rosenberg Ervin. Nyugdíjas ugyan, de még dolgozik. Stockholmban él. Aztán van egy orvos, aki könyvet is jelentetett meg, a neve most nem jut eszembe. Most fordítja Eszterházy egyik könyvét.

– *Lehetne úgy is, hogy fordító véleményét és ajánlásait is figyelembe veszik a kiadók, hiszen talán inkább ismeri az adott ország irodalmát, mint a kiadó szerkesztői vagy tanácsadói.*

– A kiadók érdeke itt is, mint bárhol máshol a világon, megkívánja, hogy elsősorban az anyagi haszon függvényében dolgoztassák a fordítókat. Ezért a sikeres műveket részesítik előnyben, ez csak természetes. Persze vannak kivételek is. *A 20. század művészei* rendkívül érdekes sorozatát is fordítottam, de nem hinném, hogy az izmusokról szóló művészeti könyvek olyan nagy példányszámot érnének meg, hogy anyagi sikerükről beszélhetnénk. Fordítottam verseket, színdarabot is. Persze, mindig első volt a család. Három fiam és egy nevelt fiam van. Gondot viseltem rájuk. Már mind révbe jutottak. Egyik filmrendező, a másik zenész, a harmadik több mindennel, többek között filmmel is foglalkozik, a negyedik tibeti kutatásokat végez. Most talán éppen Körösi Csoma Sándor nyomában jár...

Tar Károly

